

Szabó Ferenc: A DÉL-ALFÖLDI BETYÁRVILÁG

A gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai sorozatában (53—54. sz. megjelent monográfia méltán vonja magára az érdeklődők, a betyárvilág emlékeivel foglalkozó kutatók figyelmét. Jóllehet, se szeri, se száma azoknak az írásoknak, amelyeket a honi betyárok cselekedetei ihlettek, mégsem dicsekedhetünk nagyon a tárgyilagos és igényes rajzok számával. Több mint egy évszázada, hogy írók, zurnaliszták, történészek, jogászok, néprajzosok stb. ébren tartják a betyárok dolgát. Szabó Ferenc meggyőzően bizonyítja azt is, hogy a levéltárak ugyancsak bőségesen ontják a betyárvilágra vonatkozó adatokat. Ennek ellenére a fél kezünkön megszámlálhatjuk azokat a feldolgozásokat — beleértve Móricz nagy regényét is —, amelyek a szegénylegények rideg és ellentmondásokkal tele életformájáról találó képet nyújtanak.

Az utóbbi két évtized betyárkutatásában egyre komolyabb teret kap a társadalmi tényezők szerepének hangsúlyozása, ami nem sorrendi, hanem lényegét érintő kérdés. Szabó könyvének éppen ez a hangvétele. Elsősorban a XIX. század második feléből származó dél-alföldi tanúvallomások, jegyzőkönyvek és jelentések levéltári anyagát vizsgálta meg: ügyelve az időrendre, az adatok felsorolásának egyenletességére. A betyárvilágot előidéző okok megvilágításában a gazdasági és társadalmi körülmények jellemzésére helyezi a hangsúlyt. Könyvének első és második fejezete a Dél-Alföld gazdasági és társadalmi állapotát ecseteli a múlt század második felében; rámutat arra, hogy a fennforgó körülmények szükségszerű előidézői lettek a betyárvilág kialakulásának. Másik fontos mozzanatnak az 1849 utáni kialakult osztrák elnyomást tekinti: tehát egyfelől az antifeudális, antikapitalista magatartás, másfelől a nemzeti ellenállás motiválta a betyárok tevékenységét. Az előzményeket már a XVIII. században megtaláljuk, a szálak visszanyúlnak a kuruc időkhez. A monográfia harmadik fejezete a dél-alföldi betyárvilág eseménytörténetét nyújtja, valamint a híresebb betyárokról (Rózsa Sándor, Bogár Imre, Szilágyi Jancsi, Babáj Gyurka, Farkas Jancsi stb.) közöl értékes adatokat. Aránylag szerényebb hely jutott az élő néphagyomány emlékananyagának, a munka utolsó részében pedig a Csongrád vármegyében 1806-ban készült betyárok el-

leni rendszabás fogalmazványát olvashatjuk.

Az értékelést könnyűvé teszi számunkra az, hogy a kötet írója mindvégig következetes marad a már érintett szemlélethez, amivel annál is inkább egyetértünk, mert a betyároknak a Világos utáni nemzeti ellenállással való kapcsolatát nem tartjuk annyira lényegesnek, mint azt számos írás sugallja. Tény, hogy 1849 után kíméletlen hajsza indult meg a bujdosó honvédek és tisztek kézrekerítésére, igaz, hogy a katonasorba került legények közül sokan a betyárelételet választották a császári zsold helyett, s az sem vitás, hogy az osztrák rendcsináló beamterek nem a vágyonbiztonság garantálását tekintették fő feladatuknak, ami szükség szerűen előidézte a betyárok és a bujdosó hazafiak sorsának összekapcsolódását. A főszerepet mégis a társadalmi szerkezet változása, a kapitalizálódási folyamat, a proletarizálódás hihetetlen fokozódása játszotta. Mindemellett gyakran kapjuk azon a szerzőket, hogy az individuális tényezők elhanyagolásával akarva-akaratlanul is a heroizmussal telített betyárlegénda vonzókörébe kerülnek, amit a gazdasági-társadalmi körülmények sematizálása megint csak elősegíthet. Aligha kétséges, hogy a betyárvilág létrejöttében komoly szerepet játszott a pásztorréteg szívós ellenállása a kapitalizálódással szemben, pontosabban szólva a pásztorok társadalmi helyzete, életkörülménye és szemléletmódja kedvezőbb alapot nyújtott a reakcióra, mint a földműves társadalomé.

Továbbá szükséges, hogy a rendi társadalom kivetettjeinek sorsát mely történelmi összefüggésben vizsgáljuk meg: Dózsa kereszteseitől a XIX. század végéig bezáróan. Az elnyomottak szabadság utáni vágya már az évezredes megváltásmítoszokban kifejeződik, már a rabszolgatársadalom megalkotta a Ludas Matyi prototípusát, s mi is régtől ismerjük a visszatérő (szabadító) hős legendáját. Minden korban és minden nemzetnél másképpen fejeződött ki az elnyomottak állásfoglalása, s hogy a XIX. század második felében miképpen valósul meg a dél-alföldi területen, arra Szabó Ferenc munkája vet fényt.

(Gyula, 1964.)

FERENCZI IMRE